

УДК 378.016:004

Ростислав Моцик

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНОМУ САМОРОЗВИТКУ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Сучасний мінливий світ комп'ютерно-інформаційних технологій вимагає від педагогів постійно отримувати нові знання та вдосконалювати свій фаховий рівень. Навчальний процес організовується з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін.

Розробляються нові технології навчання, створюються нові методики виховання, самоосвіти. Але наукові розробки не завжди вчасно впроваджуються у практичну діяльність учителя. За оцінками спеціалістів, розрив між теорією і практикою складає 5–10 років. Подолати його допомагають сучасні засоби отримання та обробки інформації. Комп'ютерно-інформаційні технології дозволяють підвищити ефективність навчально-виховного процесу та його управління.

У публікаціях С. О. Гунько, М. М. Левшина, Ю. А. Первіна, Т. Г. Проценко, Ф. М. Ривкінд, В. П. Беспалька, В. Ю. Бикова, В. Г. Болтянського, А. Ф. Верланя, М. З. Грузмана, Ю. О. Дорошенка, А. П. Єршова, М. І. Жалдака, В. І. Клочка, В. М. Монахова, Н. В. Морзе, В. Г. Розумовського, С. І. Шварбурда та інших розглядаються питання використання в початковій школі комп'ютера як об'єкта вивчення та впровадження у початковій школі курсу інформатики, спрямованого на формування основ інформаційної культури учнів молодших класів.

Мета статті: проаналізувати використання сучасних інформаційних технологій у професійному саморозвитку учителя початкових класів.

На сучасному етапі вчитель початкової школи повинен володіти основами економічних знань, уміннями організаційної та виховної роботи, високою культурою, добре володіти іноземною мовою, бути ініціативним і відповідальним, мати потребу у постійному збагаченні і оновленні знань, бути здатним до інновацій, а також володіти комп'ютерною технікою. Застосування комп'ютерно-інформаційних технологій у школі зумовлює зміни змісту підготовки майбутнього вчителя. Використання нових інформаційних технологій можна розглядати з двох позицій. З одного боку, вміння використовувати комп'ютерні засоби входить до складу професійних умінь сучасного вчителя початкових класів. Тому однією з ознак готовності до впровадження педагогічних технологій та здійснення інноваційної діяльності є високий рівень володіння новими інформаційними технологіями. З іншого боку, використання сучасних

комп'ютерних засобів розвиває гнучкість мислення, готує до постійного отримання нових знань тощо. Здійснення цього відбувається за рахунок різноманітності програмних засобів, які застосовуються, використання довідкових та інформаційно-пошукових систем, значних можливостей комп'ютерної техніки.

Професійний розвиток – це процес, що триває протягом усього життя людини і зазнає якісних змін, зумовлених сукупним впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників. При цьому визначальними є впливи середовища та власна активність суб'єкта професійного розвитку. Ми можемо виділити такі основні періоди професійного розвитку особистості: професійної передорієнтації, професійної орієнтації, оволодіння професією, професійної діяльності, постпрофесійної ремінісценції та рефлексії. У період опанування професією важливим є успішне оволодіння професійними знаннями, уміннями й навичками під час професійного навчання та усвідомлення професійного плану самореалізації особистості на завершальному етапі навчання у професійному навчальному закладі. Період професійної діяльності характеризується суспільно-професійним успіхом під час роботи за обраною професією, розвитком професійних якостей особистості [6].

Важливим фактором, який потрібно враховувати при підготовці майбутнього вчителя початкової школи, є відмінності у прикладному програмному забезпеченні. Вони спричинені різними комп'ютерними засобами, наявними у навчальних закладах. Більш застарілі, безумовно, використовують ранні версії операційних систем та прикладних програм.

Методи застосування різних версій програм досить подібні. Проте сучасніші мають більше можливостей і, як наслідок, певні особливості використання. В сучасних умовах неможливо здійснювати підготовку вчителя з урахуванням особливостей кожного програмного продукту. Але, на нашу думку, цього й не потрібно робити. Студент повинен мати елементарні навички роботи з комп'ютерною технікою, знати її основні можливості для реалізації своєї майбутньої професійної діяльності та вміти знаходити потрібну інформацію, зокрема і про методи використання даного засобу. За умови наявності кількох комп'ютерних класів можна встановити різне програмне забезпечення, що дозволило б студентам звикнути до різноманітності інтерфейсів та виокремити їх особливості.

Зміна прикладного програмного забезпечення та комп'ютерної техніки позитивно впливає на готовність до таких змін у майбутньому. Стрімкий розвиток суспільства та науково-технічний прогрес зумовлює оновлення сучасних засобів з періодом 1–3 роки [5, с. 119–127].

Тому потрібно відмовитися від жорстких схем при викладанні предметів інформатичного напрямку. Докладне вивчення інтерфейсів вимагає багато часу, але в майбутній професійній діяльності студент, напевне, буде користуватися уже іншим програмним забезпеченням. Тому на перший план виходить підготовка до самостійного отримання знань та

опанування навичками використання конкретної програми. Сучасні програмні засоби мають потужні довідкові системи, де зібрана інформація про можливості даного засобу та про способи його використання. Отже, вміння здійснювати пошук інформації в довідкових системах можна вважати елементарними вміннями, без яких сучасний фахівець не зможе ефективно працювати з новими інформаційними технологіями.

Забезпечення ефективної освіти протягом життя неможливе без обміну інформацією між фахівцями. У педагогічній діяльності обмін ідеями, розробками, результатами власних методичних розвідок дозволяє вчителю підвищити свій професійний рівень, а також зменшити витрати часу на роботу, яка, можливо, раніше була виконана іншими. Такий обмін може відбуватись як і в традиційній формі, так і в електронній. Електронна форма передачі інформації в даному випадку матиме низку переваг. Матеріали будуть швидше передаватися, збільшиться коло фахівців, які можуть їх отримати, розшириться географія спілкування. Але це відбуватиметься лише за умови володіння вчителем комунікаційними можливостями комп'ютерної техніки. Провідну роль при цьому відіграватимуть уміння здійснювати пошук інформації в мережі Інтернет та на електронних носіях інформації. Кількість інформації, яка публікується в Інтернеті, постійно зростає. Частина її стосується діяльності педагога. Студенти можуть знайти результати роботи передових методичних об'єднань вчителів, інформацію про нові підручники, посібники та програмні засоби, нові прикладні програми, графічні та звукові фрагменти, які можна використати у власних розробках уроків. Проте пошук потрібної інформації ускладнюється високим рівнем «інформаційного шуму» [3].

Вміння правильно формувати запити до пошукових машин визначатиме надалі рівень загальної підготовки більшості фахівців. Якість знайдених даних часто є недостатньою або вони можуть бути помилковими. Визначити якість інформації та її придатність до використання може лише педагог, який добре володіє фаховими методиками та має певний досвід. Вчитель повинен знати правила користування електронною поштою та вміти працювати з електронними листами як за допомогою поштових клієнтів, так і за допомогою Web-інтерфейсів поштових серверів.

Усі ці вміння повинні закладатися при навчанні у вищому педагогічному закладі. Обмін інформацією проходитиме у формі вивчення передового педагогічного досвіду. Передовий педагогічний досвід збагачує практику навчання й виховання, сприяє розвитку педагогічної думки і служить найбільш правильним і надійним критерієм істинності вироблених педагогікою теоретичних положень, принципів, правил, методів навчання й виховання і організаційних форм навчання підростаючих поколінь [3, с. 102]. Різноманітні підходи до використання інформаційних технологій в початковій школі підвищують рівень

професійності майбутніх педагогів та збагачують широту їхніх методичних поглядів. У процесі навчання необхідно здійснювати ґрунтовний аналіз різних підходів, визначаючи їх негативні та позитивні сторони з урахуванням потреб та можливостей учнів сучасної школи. Усе це дозволить виробити у студентів власний стиль викладання та використання комп'ютерних засобів при підготовці до уроку та на уроці в початковій школі.

За цих умов більшої ваги набувають творчі завдання. Вони дозволяють розкрити педагогічний потенціал майбутнього вчителя, змоделювати виникаючі нестандартні педагогічні ситуації, забезпечити адаптацію студентів до майбутньої професійної діяльності. На основі отриманих знань, умінь та навичок студент починає самостійно орієнтуватися в нових умовах, виробляти нові методичні та технічні прийоми роботи, вносити в діяльність елементи дослідження. Тільки тоді, при відповідній організації навчального процесу, він може вважати себе готовим до майбутньої професійної діяльності [4, с. 177–183].

Педагогічна творчість – це оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання та навчання. Досягнення творчого результату забезпечується систематичними цілеспрямованими спостереженнями, застосуванням педагогічного експерименту, критичним використанням передового педагогічного досвіду. Педагогічна творчість стосується різних сторін діяльності вчителя – проведення навчальних занять, роботи над організацією колективу учнів відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей, проектування особистості учня, вироблення стратегії і тактики педагогічної діяльності з метою оптимального виконання завдань всебічного розвитку особистості [6].

Сформулюємо вимоги до творчих завдань, які формують готовність майбутнього вчителя до використання інформаційних технологій:

1. Чітке формулювання поставленого завдання.
2. Актуальність поставленого завдання та інтерес до нього.
3. Досяжність бажаного результату.
4. Свобода у виборі засобів досягнення мети.
5. Врахування теорії та практики виховання і навчання.
6. Зв'язок з майбутньою професійною діяльністю.
7. Врахування передового педагогічного досвіду.
8. Забезпечення зв'язку з повсякденною життєдіяльністю студентів.
9. Врахування міжпредметних зв'язків.
10. Можливість оптимізувати діяльність засобами ІКТ.
11. Забезпечення вільного доступу до засобів ІКТ.

Проте саме по собі виконання творчих завдань студентами недостатнє для професійного росту. Важливо забезпечити обмін інформацією між студентами, зіставлення результатів виконання роботи, аналіз помилок та цікавих рішень. Заняття повинно закінчуватись

обговоренням отриманих результатів, визначенням оптимальних та оригінальних шляхів розв'язання завдання. Способи виконання творчого завдання будуть мати у студентів як спільні, так і відмінні риси. Спільні риси проявляються в тому випадку, коли розв'язання завдання лежить на поверхні і є достатньо прозорим. Тому викладач повинен запропонувати нове бачення проблеми і нові шляхи її розв'язання. Крім того, аналіз виконаних завдань вказує на можливі прорахунки викладача. Вони можуть бути пов'язані з недостатньо чітким формулюванням завдання та інструкції щодо виконання, відсутністю попереднього аналізу проблеми та визначенням можливих шляхів розв'язання, прогалинами в попередній підготовці студентів, слабким урахуванням міжпредметних зв'язків та актуальності завдання.

Аналіз відмінностей у підходах до вирішення задачі не завжди може вказати на один спільний та найоптимальніший шлях розв'язання. Завдання викладача полягає в порівнянні отриманих результатів та спільному зі студентами визначенні позитивних і негативних сторін кожного з розв'язань. Оскільки творчий підхід вимагає певного часу на підготовку та пошук, потрібно передбачити завчасне повідомлення завдання на попередньому занятті або перед проходженням педагогічної практики. Це дозволить студентам апробувати власні знахідки та адаптувати їх до реальних умов школи.

Обмеження підготовки майбутнього вчителя лише предметами власне інформатичного напрямку не дозволяє здійснювати її якісно. Загальна кількість годин, яка виділяється на вивчення інформатики та нових інформаційних технологій або аналогічних предметів, не зможе забезпечити потреби майбутнього вчителя. Вирішити цю суперечність дозволяє інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій у вивчення інших предметів, що зумовлює підвищення рівня готовності вчителя використовувати їх у професійній діяльності.

У процесі вивчення лише нових інформаційних технологій у студентів не можуть бути повністю сформовані вміння застосовувати комп'ютерну техніку в своїй майбутній професійній діяльності, в тому числі й на уроці в початковій школі. Тим більше, що технічні та програмні засоби, а також зміст навчання будуть надалі оновлюватися. Тому в такій ситуації первинними мають бути вміння готувати та проводити заняття, визначати методичні підходи до вивчення конкретної теми, знання методики викладання предметів початкової школи. В свою чергу, фахові методики під впливом інформатизації суспільства та освіти зазнають певних змін, які обов'язково повинні бути відображені в змісті оновлених предметів. У цьому інтегруючу роль може відігравати саме предмет «Нові інформаційні технології» [7].

Зміст предметів інформатичного напрямку з часом оновлюється. Початок широкого розповсюдження мережі Інтернет на початку 90-х років, зумовив включення у навчальні програми відповідного розділу.

Сьогодні цей розділ є одним із ключових при вивченні інформаційних технологій. Саме вміння отримувати інформацію засобами інформаційно-пошукових систем та здійснювати обмін інформацією за допомогою служб Інтернет та інтранет є важливим критерієм готовності сучасного педагога до використання інформаційних технологій. Оновлення змісту зазнають й інші предмети. Відзначимо, що зростання кількості комп'ютерної техніки серед широких верств населення призвело до необхідності врахування її впливів на фізичне та психічне здоров'я дітей, а це вимагає включення до змісту предмета «Анатомія, фізіологія та шкільна гігієна» відповідної теми. Впровадження нових інформаційних технологій у навчальний процес початкової школи оновлює зміст методик викладання математики, української мови, іноземної мови тощо [1, с. 135–144].

Потрібно розділити вивчення власне комп'ютерних засобів та їх використання як інноваційної технології при вивченні інших предметів. Застосування інформаційних технологій може природно інтегруватися в інші педагогічні технології, зокрема й інноваційні. У майбутнього вчителя початкової школи готовність до впровадження інформаційних технологій формуватиметься в межах кількох навчальних дисциплін. З точки зору вивчення «Нових інформаційних технологій» студенти повинні оволодіти знаннями щодо умов впровадження КТ в початкову школу (фізіологічних, санітарно-гігієнічних, психологічних, технічних, організаційних, педагогічних, нормативних) та ознайомитися з передовим педагогічним досвідом й розробками провідних науковців та вчителів-методистів.

Розглянемо основні характеристики готовності вчителя до професійної діяльності, такі як [5, с. 122]:

- самообґрунтування своїх дій, самореалізація на основі внутрішньої професійної мотивації;
- безперервний пошук альтернатив чинній практиці освіти і виховання;
- визначення цілей та їх реалізація на підставі авторської моделі освіти і виховання;
- спільне з учнями осмислення (наділення змістом) елементів змісту освіти;
- внесення авторських елементів у зміст освіти і виховання;
- рефлексія власної особистісної та професійної поведінки;
- відповідальність за прийняті рішення;
- прийняття або неприйняття форм діяльності чи спілкування з позицій свого педагогічного ідеалу;
- орієнтація на діалог та самовдосконалення в процесі педагогічного спілкування.

Результатом професійного саморозвитку майбутнього вчителя є його готовність до нього, що включає такі компоненти [2, с. 97]:

- цілемотиваційний (забезпечує спрямованість майбутніх вчителів на особистісно професійні зміни);

- змістовий (визначає систему особистісно набутих знань про механізми професійного саморозвитку);
- операційний (задає систему шляхів, способів і прийомів здійснення професійного самодослідження і самовдосконалення);
- інтеграційний (формує вміння майбутнього вчителя побудувати програму свого професійного саморозвитку).

Вчитель для забезпечення ефективного професійного саморозвитку повинен мати професійні знання, вміння та навички, умови реалізації саморозвитку та професійно-психічну спрямованість особистості.

Саме від професійно-психічної спрямованості залежить, як студент виконуватиме професійно-педагогічні завдання. Виявляється, що недостатня сформованість професійно-психологічної спрямованості спостерігається навіть на старших курсах і суттєво впливає на готовність педагога до саморозвитку. Тому основним завданням викладачів та керівництва вищих педагогічних навчальних закладів є забезпечення студентів, крім традиційних знань, умінь та навичок, умовами для здійснення їхніх потреб, вільного доступу до комп'ютерних засобів, готовності та бажання займатися самоосвітою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дегтярьова Г. А. Інформаційні технології як засіб гуманізації навчально-виховного процесу / Г. А. Дегтярьова // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Випуск 7. – 2003. – 263 с.
2. Лебедева М. Б. Что такое ИКТ – компетентность студентов педагогического университета и как ее формировать / М. Б. Лебедева, О. Н. Шилова // Информатика и образование. – 2004. – № 3. – С. 95–100.
3. Морзе Н. В. Система методичної підготовки майбутнього вчителя інформатики в педагогічних університетах : дис... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Н. В. Морзе. – К., 2003. – 452 с.
4. Проценко Т. Г. Дидактичні можливості програмних засобів навчання для початкової школи / Т. Г. Проценко // Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи. – К. : Педагогічна думка, 2003. – С. 177–183.
5. Смирнова І. М. Технологія навчання майбутніх учителів початкових класів як фактор формування їх інформаційної культури / І. М. Смирнова // Наука і сучасність Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. – К. : НПУ, 2002. – Т. XXXI. – С. 119–127.
6. Закон України «Про національну програму інформатизації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр>
7. Шахова К. К. Комп'ютер у початковій школі / К. К. Шахова // Відкритий урок. – 2003. – № 9/10. – С. 79.